

Светлічна А. А.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології

Одеського національного морського університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ МИТНИХ ДОКУМЕНТІВ

Анотація. У статті досліджено роль модальних дієслів у текстах англомовних митних документів. Встановлено частотність вживання модальних дієслів. Проаналізовано приклади застосування таких мовних одиниць у тексті митного документа. Розглянуто специфічні особливості їх використання в комплексі митної документації. Продемонстровано шляхи формування специфічного підгрунтя, яке створює потрібний регламентуючий зміст документа. Виявлено, що модальність текстів англомовних митних документів переважно спрямована на коректний формат рекомендації до дії, пом'якшення прескриптивних висловлювань, що мають вигляд наказів. Розглянуто приклади застосування аргументативних вкраплень, що дає змогу уникнути прямих наказів і мінімізувати вживання у тексті відверто прескриптивних формулювань. Такі включення описують можливі та неможливі дії адресата, створюють рамки, описані законом, дають змогу спроектувати майбутню дію реципієнта. За рахунок таких сегментів відбувається оцінювання можливих дій особи, окреслюється межа дозволеної поведінки декларанта, що встановлена нормами митного права, утворюється формат непрямого спонування, який дає змогу адресантові маніпулювати діями адресата (декларанта), зменшуючи кількість директив щодо документа, та приводить до зменшення використання більш відвертих прескриптивних висловлювань. На основі аналізу встановлено, що характерним для тексту англомовного митного документа є використання футуральних форм. Діють вони для зменшення прямої тональності наказу шляхом опису будь-яких гіпотетичних ситуацій, окреслення прогнозованих ситуацій у разі певних дій реципієнта. Результатом застосування таких форм стає не лише уникання використання таких модальних дієслів, як *must/can*, але й зменшення використання модальних дієслів у форматі митного документа взагалі.

Ключові слова: модальне дієслово, імпульс спонування, категоричне висловлювання, відтінки значень, імперативна тональність.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві у зв'язку з розширенням міжнародних контактів зростає обсяг офіційної документації. Як наслідок, багато наукових робіт сьогодення спрямовані на дослідження функціонування окремих мовних одиниць англомовних документів. Англомовна офіційна документація відрізняється специфічним застосуванням модальних дієслів, що спричиняє актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження є модальні дієслова в англомовному митному документі. Предмет дослідження – функціональні особливості вживання модальних дієслів в англомовній митній документації.

Метою статті є визначення частотності вживання модальних дієслів в комплексі англомовних митних документів та дослідження особливостей їх застосування.

Матеріалом дослідження слугували англомовні митні документи, а саме пасажирські декларації, вантажні декларації, АТА-карнети, сертифікати походження, фітосанітарні сертифікати, сертифікати якості, інвойси та проформа-інвойси.

Виклад основного матеріалу. Ретельний аналіз текстів комплексу англомовної митної документації показав, що вживання модальних засобів є нерівномірним. Оскільки «модальність виражає реальні/ірреальні відношення до дійсності, цільову настанову мовця (а в нашому випадку цільову настанову документа) або суб'єктивну кваліфікацію ним повідомлення» [4, с. 462], цілком логічним стає найбільш частотне використання модальних засобів саме в інформативно-регулятивних жанрах (Customs Declaration, Cargo Declaration, ATA Carnet). Це пояснюється насамперед призначенням таких документів, оскільки їх завдання полягає в регулюванні відносин між адресатами (державною установою та адресатом). Оскільки основною стратегією документа є забезпечення правового регулювання (*legal regulation*), то існує потреба в сигналах, що корелюють поведінку реципієнта. Саме це обумовлює системну дію модальних засобів у цих жанрах.

Модальні дієслова комплексу митної документації є найбільш частотними. Вони оформлюють модальність обов'язку (*must, have to*) та модальність можливості (*can, may*). За допомогою дії таких одиниць описуються необхідні, можливі та неможливі дії адресата, відбувається запобігання небажаним ситуаціям, стає можливим створення проєкції на майбутні дії реципієнта. Результат підрахунку співвідношення таких модальних дієслів у цьому комплексі має такий вигляд: *may* становить 46,7%, *can* – 36,1%, *must* – 17,1%, інші (*need, should*) – 0,1%. Найбільш продуктивними модальними дієсловами постають *may* та *can*, і пояснюється це, на наш погляд, бажанням зменшити наявність прямих директив, уникнути категоричних висловлювань у форматі тексту документа.

Завдання модальних засобів полягає в окресленні ймовірних подій, наведенні аргументів. Як наслідок, це дає реципієнту можливість прийняти рішення самостійно, на власний розсуд, після ознайомлення з фрагментами чинного митного законодавства: “The total value of computer equipment, added to the rest of the items above cannot exceed 4,000 US dollars or its equivalent in domestic or foreign currency; Introducing merchandise without the applicable declaration, permits, or duty payment may be subject to administrative or criminal penalties <...> When a Declaration is presented per family (father, mother and children, baggage and duty free exemptions may be combined”.

Специфіка використання модальних дієслів полягає у формуванні підгрунтя, яке «дає змогу водночас отримати потрібний регламентуючий формат документа й мінімізувати прояв у тексті відверто прескриптивних формулювань» [5, с. 109]. У проаналізованих випадках застосування дієслова *may* воно може створювати певну атмосферу обов'язку за допомогою лексичних засобів, які є в реченні. Як приклад вживання подібного значення *may* у документі розглянемо фрагмент тексту ATA Carnet: “This Carnet may be used in the following countries/customs territories under the guarantee of the associations listed on page 4 of the cover”. Впродовж усього тексту документа такі вклучення, як “following” (з переліком країн-учасниць міжнародної системи АТА, на територію яких дозволяється тимчасове ввезення товарів) та чинних “the guarantee of the associations” (з посиланнями на положення Конвенції про тимчасове ввезення) діють як регулятивні фрагменти. Вислів отримує водночас і категоричну, і обмежувальну тональність. Відчувається рішуче ставлення адресанта до деяких питань митного процесу. Такий прийом дає змогу зменшити вживання в окремих сегментах тексту модального дієслова *must* і зберегти безапеляційний характер висловлювання.

Як установив аналіз, регулятивні висловлювання, де першим компонентом предиката є *must*, досить фрагментарні в пакеті митної документації. Вони використовуються лише в тих частинах, де потреба у прескриптивних зворотах вимушена та обов'язкова.

Розглянемо приклад використання *must* на початку документа “Customs Declaration for passengers of Mexico”, де задається формат діалогу з адресатом: “Each passenger, or family head must provide the following information”, “You must also complete the Declaration on bringing and taking money on cash”. Спостерігається таке застосування у тих інформаційних частинах, де можливість зробити вибір адресатом не передбачається. Висловлювання мають директивний характер: “Each person 16 years old must sign the declaration”.

Модальні дієслова в текстах англomовних митних декларацій діють комплексно та гнучко, «даючи змогу модифікувати спосіб презентації змісту» [1, с. 101], в деяких фрагментах тексту надаючи вибір адресату, а в деяких змушуючи діяти чітко в рамках закону. Модальність пов'язана з прагматикою тексту та фоновим знанням щодо пресупозицій законодавчого документа [3, с. 97]. Як наслідок, спостерігається цілком природне використання різних відтінків модального значення впродовж текстового континууму.

Характерними особливостями стають пом'якшення імперативної тональності, функціонування непрямих директив, що походять від адресата (митного органу) задля проведення експортно-імпоротної операції згідно з правилами, встановленими тією чи іншою державою. Прескриптивні висловлювання діють на фоні безапеляційних аргументів: “Under Canadian law”; “Mexican Law provides penalties for”; “False reporting may lead to punishment for the violation of the Customs law”. Спостерігається також імпліцитний вплив, коли реципієнт розуміє легітимність кроків митної процедури завдяки попереднім висловам або фрагментам тексту: “If you tick “Yes” to any of this questions number 11 above, please notify on the reverse side of this form and please go to RED CHANNEL. If you tick “No” to all of the questions above, please go to Green Channel”. Регулювання дій адресата у таких випадках відбувається без використання модальних дієслів.

Цікавим є можливість таких аргументованих вкраплень формувати відтінки значень, варіюючи тональність окремих частин тексту щодо більш наполегливих інтонацій. Як приклад розглянемо сегмент “Customs Declaration (Canada)”: “Customs officers may seize any goods or items that you do not declare or that you falsely declare. You may also face to fines, arrest and/or prosecution”. Наведений фрагмент демонструє використання модального дієслова *may* в тексті митного документа задля пом'якшення категоричності викладу інформації. Однак вживання попередніх виразів (“Your declaration must include the total value of goods”, “All travelers must be identified on a Customs Declaration Card”, “Each traveler is responsible for his/her own declaration”) зберігає категоричний регулятивний фон і формує в адресата передчуття необхідності діяти в рамках закону.

Типовим для комплексу англomовної митної документації є опис меж дозволеної поведінки декларанта, що встановлена згідно з нормами митного права. У такий спосіб утворюється формат непрямого спонукання, який дає змогу зменшити кількість відвертих директив щодо документа. З цією ж метою діють категорії футуральності, які дають змогу означити сферу можливого, передбачуваного, описати дії, що ще не відбулися, але можуть відбутися. Наприклад, “Duty will be assessed at the current rate on the first \$1 000 above the exemption”; “Citizenship and Immigration of Canada advise you that all visitors admitted to Canada will be permitted to stay for a maximum of six month, unless otherwise notified in writing by an examining officer” – гіпотетична ситуація; “You must declare all goods-part of your exemption or not-that you are bringing into Canada. A custom officer may examine your goods. Note that goods that do not qualify for a personal exemption may be subject to duties, taxes, and/or fees” – прогнозованість ситуації з маркерами волевиявлення.

Водночас у таких фрагментах характерним є використання виразу “may be subject to”, який у завуальованій формі акцентує увагу на наполегливій «рекомендації» чинити в рамках закону, що спрямовується на реципієнта: “Gifts over CAN\$60 each are subject to duty and tax”. Подібні конструкції пом'якшують категоричність попередніх висловлювань, зберігаючи регулятивний каркас документа і «створюючи атмосферу довіри та взаємодії, тому, як наслідок, мають більше шансів бути прийнятими адресатом» [2, с. 175].

Слід також звернути увагу на вживання умовних речень у комплексі англomовної митної документації. Вони відіграють суттєву роль у координуванні дій адресата в митному процесі. Використання умовних речень стає типовим лише для англomовних митних декларацій, і пояснюється це, на наш погляд, специфічним характером таких документів, спрямованих на встановлення контакту з адресатом: “However, if you bring in or take out of the United States more than \$10,000 (U.S. or foreign equivalent, or a combination of both), you are required by law to file a report on FinCEN 105 (formerly Customs Form 4790) with U.S. Customs and Border Protection”; “If you have any comments regarding the burden estimate you can write to U.S. Customs and Border Protection Office of Regulations and Ruling”. Одна частина умовних речень вживається задля того, щоби проінформувати та надати інструкції з митних питань: “If your answer to any of questions above is “Yes”, please list your belongings in “Description of Personal Effects” on side B”; інша – задля заохочення співпрацювати з представниками митниці за необхід-

ності уточнення деталей під час заповнення тексту митного документа: "If you have a question about Customs Declaration by traveler and duty-free allowance, please ask the customs officer for detailed information".

Такий виклад інформації дає змогу адресанту сформулювати та зберегти регулятивний каркас впродовж усього тексту документа, уникаючи більш наполегливих звертань, де описана умова та наслідок сприймаються як беззаперечні факти, які ґрунтуються на нормах митного права:

Висновки. На основі проведеного аналізу встановлено таке:

– серед модальних дієслів пакета англійської митної документації найбільш частотними є ті, що оформлюють модальність обов'язку (*must, have to*) та модальність можливості (*can, may*);

– характерним для цього комплексу документів є заміна прямих прескриптивних висловлювань на аргументовані.

Результат дослідження дає змогу зробити висновок про те, що існує потреба в подальшому вивченні функціонування модальних дієслів у текстах комплексу англійської митної документації з більш глибоким аналізом значень, які ці мовні одиниці створюють у форматі документа.

Література:

1. Драпкина И.В. Прагматические аспекты письменного делового общения (на материале англоязычных текстов контрактов и деловой корреспонденции) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 ; Самарский государственный университет. Самара, 2001. 219 с.
2. Ильченко О.М. Етикетизация англо-американского научного дискурса : автореф. дис. ... докт. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» ; КНУ. Київ, 2002. 37 с.
3. Комарова Р.Н. Язык закона, лингвистические характеристики. На материале текста Германского гражданского уложения : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 ; Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2000. 180 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.

5. Светлічна А.А. Англійськомовні митні документи: структурно-семантичний та когнітивно-прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 ; ЗНУ. Запоріжжя, 2018. 304 с.

Svietlichna A. Features of expression of modality in the texts of English customs documents

Summary. The article examines the role of modal verbs in the texts of English-language customs documents. The frequency of use of modal verbs is established. Examples of application of such language units in the text of the customs document are analyzed. The specific features of their use in the customs complex are considered. The ways of forming the specific basis, which creates the necessary regulatory content of the document, are demonstrated. It was found that the modality of the texts of English-language customs documents is mainly aimed at the correct format of the recommendation to the action, the mitigation of prescriptive statements in the form of orders. Examples of the use of argumentative inclusions are considered, which avoids some direct orders and minimizes the use of overtly prescriptive formulations in the text. Such inclusions describe possible and impossible actions of the addressee, create the framework described by the law, and allow designing the future action of the recipient. As result of using such segments there is an assessment of possible actions of the person, the limit of the allowed behavior of the declarant which is established by norms of the customs law is outlined, the format of indirect motivation which allows the addressee to manipulate actions of the addressee is formed. It is allowed to reduce the use of some frank prescriptive statements. Based on the analysis, it was found that the use of futural forms is characteristic of the text of the English customs document. They act to reduce the direct tone of the order by describing any hypothetical situations, outlining the predicted situations in the case of certain actions of the recipient. The use of such forms results not only in avoiding the use of modal verbs such as *must/can*, but also in reducing the use of modal verbs in the customs document format in general.

Key words: modal verb, impulse of motivation, categorical statement, shades of meanings, imperative tonality.